

КРАУДФАНДИНГ ЯК НОВЕ ЯВИЩЕ ПРАВОВОЇ ДІЙНОСТІ

Малойван Вікторія Віталіївна,
к.ю.н., молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України

У праці досліджено питання краудфандингу як нового явища правової дійсності та визначення правового статусу інвестора-бекера.

Ключові слова: інвестиція, інвестиційна діяльність, краудфандинг, інвестор-бекер.

Становлення вітчизняної економіки інноваційного типу та її вихід із глибокої фінансової кризи напряду залежить від активізації інвестиційних процесів в Україні. У сучасних умовах диджиталізації суспільних відносин на особливу увагу заслуговує спосіб фінансування ризикових інноваційних ідей, що набирає популярності і має назву «краудфандинг» (англ. – «crowdfunding», дослівно – «фінансування (проекту або ідеї – авт.) натовпом»). Ідеться про фінансування ризикового інноваційного проекту шляхом отримання, як правило, незначних сум від великої кількості осіб, що ознайомилися з інноваційним проектом у мережі Інтернет на так званій краудфандинговій платформі, зацікавилися ним і виявили бажання допомогти в його реалізації. Унікальність такого способу акумуляції коштів на реалізацію інноваційного проекту полягає не лише у його фінансовій складовій, тобто можливості забезпечити проект фінансуванням, а й у дослідженні потенційного попиту серед спільноти на такий інноваційний продукт.

На сьогодні найкращими у світі краудфандинговими платформами є Kickstarter та Indiegogo, на них розміщуються стартап ідеї інноваторів з усього світу, український інноваційний краудфандинг знаходиться в зародковому стані, представлений платформою Nastarte, а українські інноватори на разі віддають перевагу вищезазначеним всесвітньовідомим стартап платформам.

Аналізуючи краудфандинг у вітчизняному правовому розрізі, постає питання щодо сутності та природи зазначеного поняття, оскільки вирішальною особливістю зазначеної форми інвестування є те, що інвестори, вносячи кошти на реалізацію інноваційного проекту, не отримують прибуток від такої інвестиційної діяльності, маючи на меті лише досягнення соціального ефекту, а саме використання інноваційної продукції випущеної в рамках цього проекту для особистих чи інших потреб. Виходячи з цього постає питання про благодійну чи інвестиційну форму зазначеної діяльності і чи може остання здійснюватися без мети отримання прибутку?

Стаття 1 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5.07.2012 № 5073-VI [1] визначає благодійну діяльність як добровільну особисту та/або майнову допомогу для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара. Наука та наукові дослідження визначені сферою благодійної діяльності, відповідно до положення ст. 3 зазначеного Закону, а спеціальні вимоги як до статусу благодійника, так і до статусу бенефіціара такої допомоги Законом не висуваються. На перший погляд, зазначені положення не перешкоджають віднесенню краудфандингової діяльності до благодійницької, але цікавою в контексті цього дослідження є сутність статусу особи, що вкладає кошти в інноваційний проект, так званого бекера (від англ. «backer», походить від «back» – назад, дослівно «backer» – той, що повертає). Тут постає логічне питання, що має повернути собі бекер, коли не йдеться про отримання прибутку?

Вкладаючи майнові цінності в інноваційний проект, бекер, у разі його успішної реалізації, може придбати, за певних умов навіть у першочерговому порядку, інноваційну продукцію, отриману в результаті реалізації інноваційного проекту. Таким чином, він повертає собі певну соціальну вигоду у вигляді можливості користуватися в повсякденному чи професійному житті зазначеним об'єктом. Звертаємо особливу увагу, що внесені на реалізацію проекту кошти не є повною або частковою оплатою товару, який може бути в майбутньо-

му придбаний бекером, і тим паче не дають права участі в статутному капіталі суб'єкта інноваційної діяльності.

Значене положення, на думку авторки, є ключовим для визначення правової сутності краудфандингу й дає змогу розглядати його як нову, специфічну форму інвестиційної діяльності, на користь цього наведемо такі тези:

– Інвестиціями в краудфандингу є майнові цінності (кошти), що вкладаються в інноваційні проекти для досягнення соціального ефекту, що повною мірою відповідає положенням ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність», яка, поряд з отриманням прибутку, метою інвестиційної діяльності визначає досягнення й соціального ефекту.

– Інвестором у відносинах краудфандингу є так званий бекер – особа, що інвестує власні кошти в ризикові інноваційні проекти, розміщені на краудфандингових платформах у мережі Інтернет без мети отримання прибутку, лише для досягнення соціально значущого ефекту. Широке законодавче тлумачення особи інвестора в Україні (ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII) не перешкоджає наданню бекеру статусу інвестора.

До речі, питання захисту прав та інтересів інвестора-бекера повинні бути покладені на організаторів краудфандингової платформи, а сам захист має відбуватися в таких напрямках:

А) повернення коштів інвесторам у разі, якщо інноваційний проект не зібрав необхідної, заявленої винахідниками суми коштів у встановлений строк;

Б) повернення коштів інвесторам у разі невиконання винахідниками зобов'язань із доведення інноваційного проекту до стадії інноваційної продукції та випуску її на ринок.

Але зауважмо, що в сучасних українських реаліях про правове оформлення досліджуваної форми інвестиційної діяльності говорити зарано, оскільки, по-перше, вона на загальних засадах достатньою мірою врегульована чинним інвестиційним законодавством; по-друге, на цьому етапі в Україні є непопулярною, хоча потенційно може бути дієвою та актуальною.

Таким чином, краудфандинг є новою, специфічною формою індивідуального венчурного інвестування, за якою інвесторами виступають фізичні особи без статусу суб'єкта господарювання (інвестори-бекери), які інвестують в інноваційний проект, розміщений у вільному доступі на цифрових платформах у мережі Інтернет, незначні, порівняно з інституційним венчурним інвестуванням, кошти без мети отримання прибутку, задля досягнення в майбутньому соціально значущого результату від використання інноваційної продукції в розробку/випуск/комерціалізацію якої здійснено інвестицію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5.07.2012 №5073-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 25, ст. 252.
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991, № 47, ст. 646.
3. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 19, ст. 80.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Матвєєва Анастасія Володимирівна,

*к. ю. н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України*

У науковій праці проаналізовані сучасні тенденції нормативно-правового забезпечення національного ринку банківських послуг. Також авторкою виокремлено особливості українського банківського ринку та шляхи їх подолання.

Ключові слова: банківська послуга, банківська операція, ринок банківських послуг, банківське законодавство, правове регулювання.

Становлення та розвиток економічної системи будь-якої держави світу передбачає визначення цілої низки першочергових стратегічних завдань діяльності банків, тому що ефективність роботи банківської системи є базовим підґрунтям економічних перетворень, зі створенням та розвитком якої пов'язане і формування ринку банківських послуг.

Міжнародна економічна система перебуває під впливом серйозних трансформаційних процесів, які зумовлюють постійні зміни вектору розвитку банківського бізнесу. Аналіз діяльності банків крізь призму світових фінансових криз дає підстави стверджувати, що пристосування кредитної системи до нових макроекономічних умов відбувається досить таки складно. Проблеми ліквідності і скорочення пропозиції на ринку міжбанківських кредитів потребують зваженого підходу до питання розміщення як самих банківських ресурсів, так і їх структурних складових.

Головна специфіка банківської послуги полягає в тому, що потреба клієнта є первинною, а надання послуги може проводитися без участі клієнта за допомогою певних банківських технологій з дотриманням стандартів у межах чинного законодавства (а також самим клієнтом за допомогою новітніх технологій з використання Інтернету із будь-якого куточка світу).

Сучасні тенденції розвитку національної економіки відображають процес переходу від екстенсивного до інтенсивного розвитку банківської системи, зокрема, усе більше розширення сфер діяльності банків. Це пов'язано зі зростаючим рівнем конкурентної боротьби між банками, а також посиленням ролі небанківських посередників фінансового ринку. Пошук нових джерел залучення ресурсів і сфер застосування капіталів визначає об'єктивну необхідність активного становлення і розвитку такого важливого сегменту фінансового ринку, як ринок банківських послуг.

Основною метою учених-фахівців у сфері банківського права є системний аналіз процесу формування системи правового регулювання ринку банківських послуг держави, а також його основних складових, і правовому обґрунтуванні пріоритетних напрямків державної політики у цій сфері.

Детальний аналіз законодавства у сфері ринку банківських послуг дозволяє зробити певні висновки щодо базових проблем регулювання ринку банківських послуг, як-то: 1) відсутність дієвої державної стратегії розвитку ринку банківських послуг; 2) низька ефективність функціонування самого державного регулятора, зважаючи на його політичну заангажованість (зокрема, порядок призначення Голови НБУ) та нестабільність кадрового складу; 3) наявність колізій у положеннях нормативно-правових актів, що регулюють діяльність з надання банківських послуг, що є найбільш серйозною проблемою, яка спричиняє транзакційні витрати діяльності учасників банківського ринку.

Варто акцентувати увагу на тому, що великий масив нормативно-правової бази регулювання діяльності банківських установ в Україні частково нівелюється правовими колізіями і рамковим законодавством щодо захисту прав інвесторів, кредиторів, заощаджень населення. Тому основною метою заходів, спрямованих на розвиток банківського ринку України, має бути перетворення його в ефективний і потужний механізм, здатний забезпечити мобілізацію тимчасово вільних фінансових ресурсів та їх трансформацію в інвестиційні ресурси для національної економічної системи.

Необхідно наголосити, що серед науковців немає єдності у питанні визначення основних елементів, що характеризують ринок банківських послуг. Зокрема, вітчизняні економісти відносять до банківських послуг сукупність банківських операцій. Зарубіжні ж учені розглядають банківські операції з позиції різновидів банківських послуг. Законодавчий підхід також є незрозумілим, оскільки банківське законодавство не містить чіткого визначення категорії «банківська послуга», незважаючи на те, що у нормативних документах ця категорія використовується, а також ігноруючи важливість концептуального осмислення одного із базисних понять банківського ринку.

Досить складним та таким, що потребує вирішення, є питання входження України в міжнародний ринок фінансово-банківських послуг. На цьому шляху сьогодні об'єктивно існує низка перепон, зокрема: 1) відсутність чіткої стратегії держави щодо інтеграції бан-

ківської системи України з банківськими системами інших країн; 2) державне кредитування та субсидування експорту; 3) зростання обсягу експортно-імпортних операцій, збільшення іноземного інвестування призводить до потреби зниження ризику з іноземною валютою; 4) недостатня розвиненість фінансово-кредитної системи, адекватної сучасним вимогам банківської інфраструктури, обмежує можливості застосування методів хеджування.

Хоча банківські системи різних держав світу розвиваються та функціонують згідно з економічними законами схожими шляхами, проте звичайно ж кожна країна, кожен банківський ринок характеризується своїми особливостями, притаманними виключно йому, виходячи із яких повинно формуватись і адекватне нормативно-правове поле.

До особливостей українського банківського ринку слід віднести такі: 1) домінуюче положення банків державної форми власності; 2) низький рівень довіри населення до банківського сектору через відсутність закріплених законодавчо державних (і не тільки) гарантій захисту прав вкладників, численні банкрутства банків, корупцію та фінансово-економічні кризи; 3) низький рівень розвитку банківської інфраструктури; 4) несвоєчасне впровадження банківських інновацій, часткове використання новітніх технологій; 5) низька частка працюючих активів, включаючи позики реальному сектору економіки й інвестиції в цінні папери (за середнім розміром активів наші кредитні установи відстають від банків більшості країн від 100 до 1000 разів); 6) переважно банківські установи надають обмежений перелік послуг; 7) зростає кількість банків з контрольованим іноземним капіталом; 8) порівняно низький рівень вкладень у пенсійні, страхові і пайові інвестиційні фонди (близько 30%) тощо.

Якщо згрупувати усі фактори, які впливають на розвиток банківського ринку, то можна виділити такі: економічні (стан економіки держави у цілому, рівень доходів населення); правові (система правового регулювання, державна політика у цій сфері, умови оподаткування); соціальні (довіра населення до банківської системи і банків зокрема, фінансова грамотність населення, соціально-демографічні тенденції) та маркетингові (стан розвитку банківської інфраструктури, стан впровадження новітніх технологій).

При цьому серед правових факторів слід виділити як недолік саму систему правового регулювання банківського ринку, яка не містить якраз точних формулювань базових понять, що не передбачає чіткості правового регулювання. Так, сьогодні нагальною потребою є визначення сутнісних характеристик таких категорій, як-то: «банківська послуга», «банківська операція», «банківський продукт», проведення розмежування цих понять на нормативно-правовому рівні, а також визначення поняття «ринок банківських послуг», кола суб'єктів цього ринку, умови доступу до нього, а також рівень втручання держави у ці процеси.

Варто додаткового наголосити, що від ефективного функціонування ринку фінансово-банківських послуг, банківської системи в цілому залежить створення та розподіл внутрішнього валового продукту і національного доходу, регулювання грошового обігу, кредитування, фінансування та інші економічні і соціальні досягнення будь-якої країни. Таким чином, безперечним є факт розгляду ринку фінансово-банківських послуг як однієї з найбільш потенційних платформ, розвиток та удосконалення якої сприяє безпосередньому зростанню ВВП країни. У цьому контексті якраз створення ефективною та адекватною сучасним реаліям системи правового регулювання ринку банківських послуг є першочерговим завданням законодавця.

Найбільш актуальними новелами банківського ринку України на найближчі роки за прогнозами фахівців слід вважати такі основні напрямки його розвитку: 1) створення нових спеціалізованих банків спрямованих на розвиток пріоритетних галузей економіки та надання якісно нових послуг; 2) впровадження інноваційних послуг; 3) розширення мережі надання банківських послуг у селищах та селах.